

УДК 342.951.336.71

ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СФЕРІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

*Черей Сніжана Валентинівна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

Науковий керівник:
*Чернадчук Віктор Дмитрович,
д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
та фінансового права ННІ права,
Сумський державний університет*

У статті визначено поняття неплатоспроможного банку. Таким визнано банк щодо якого Національний банк України прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних у порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність». Розглянуті підстави, у разі настання яких Національний банк України зобов'язаний, в силу своїх повноважень, прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

У даній роботі проаналізовані повноваження Національного банку України як органу державної влади у сфері неплатоспроможності банків, виділено їх окремі особливості. Зокрема, одним з обов'язків є здійснення попередньої кваліфікації осіб, які можуть брати участь у виведенні неплатоспроможних банків з ринку, та складення переліку таких осіб.

Розглянуто статус та повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, та його роль у відносинах неплатоспроможності, а саме у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку. Здійснено порівняльний аналіз цілей Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Національного Банку України у відносинах неплатоспроможності банків. Враховуючи те, що мета та цілі їх діяльності різняться, зроблено висновок про відсутність конкуренції між цими двома суб'єктами банківської діяльності. Наділення Фонду спеціальними повноваженнями у сфері неплатоспроможності банків дозволяє зменшити монополізм Національного банку України в управлінні банківською системою країни.

У даній роботі запропоноване запровадження субсидіарної відповідальності власника за зобов'язаннями банку. При цьому, до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу основному боржникові. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора, або кредитор, не одержав від нього у розумний строк відповідь на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Ключові слова : неплатоспроможний банк, орган державної влади, Національний банк України, повноваження, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, субсидіарна відповідальність.

Cherej Sn. V. The Powers of the National Bank of Ukraine in the Area of Insolvency of Banks. In the article the defined notion of insolvent bank. A bank, in relation to that the National bank of Ukraine made decision about subsuming insolvent in the order statutory Ukraine "About banks and bank activity", is confessed such. Considered grounds, in case of offensive of that the

National bank of Ukraine is under an obligation, in force of the plenary powers, to make decision about subsuming of bank insolvent.

In this work the analysed plenary powers of the National bank of Ukraine as to public authority in the field of insolvency of banks, they are distinguished separate features. In particular one of duties there is realization of previous qualification of persons, that can participate in the leadingout of insolvent banks from a market, and drafting of list of such persons.

Status and plenary powers of Fund of guaranteeing of holding of physical persons, and his role, are considered in the relations of insolvency, namely in the process of leadingout of insolvent bank from a market.

The comparative analysis of aims of Fund of guaranteeing of holding of physical persons and National Bank of Ukraine is carried out in the relations of insolvency of banks. Taking into account that an aim and aims of their activity differ, drawn conclusion about absence of competition between these two subjects of bank activity. The parcel of land of Fund in the field of insolvency of banks allows the special authorities to decrease the monopolism of the National bank of Ukraine in the management of country the banking system.

In this work an offer input of subsidiary liability of proprietor is after the obligations of bank. Thus, to producing of requirement to the person that bears the subsidiary liability, a creditor must indent for a primary debtor. If a primary debtor refused to satisfy the requirement of creditor, or creditor, did not get from him in a clever term answer on the produced requirement, a creditor can produce a requirement in full to the person that bears the subsidiary liability.

Keywords : insolvent bank, state power body, National Bank of Ukraine, powers, Individual deposits guarantee fund, subsidiary liability.

Постановка проблеми. Питання стабільності банківської системи, регулювання банківської платоспроможності у будь-якій країні світу завжди є актуальними з того погляду, що банки значною мірою впливають на забезпечення національної безпеки держави, розвиток та конкурентоспроможність економіки країни (включаючи фінансовий ринок), банки мають дотримувати права вкладників та кредиторів банків, які довірили свої кошти банкам, щодо своєчасного повернення цих коштів. Утім, як суб'єкти підприємництва, банки наражаються у своїй діяльності на численні ризики і не виключаються їхні банкрутства через їхню неплатоспроможність [4].

Важливе місце в нівелюванні негативних наслідків зазначених процесів займає, зокрема, Національний банк України, діяльність якого опосередкована відповідними повноваженнями у сфері неплатоспроможності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань повноважень Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків приділяють значну увагу науковці О. Лобач, В. Чернадчук, О. Швагер та інші. В їхніх працях запропоновані різні підходи до визначення сутності неплатоспроможності банків, з'ясовані особливості відповідних повноважень Національного банку України.

Невирішені частини досліджуваної проблеми.

Разом з тим, теоретичні та методичні аспекти здійснення повноважень Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків в умовах тривалого очищення банківської системи країни залишаються донині малодослідженими. Зокрема, у наявних наукових працях недостатньо висвітлені питання відповідальності суб'єктів банківської системи в умовах неплатоспроможності банків.

Метою статті є дослідження особливостей повноважень Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків.

Вклад основного матеріалу. Як наголошує В. Чернадчук, Національний банк України (далі – НБУ) здійснює державну політику щодо запобігання неплатоспроможності банків, забезпечення процедур відновлення їх платоспроможності або визнання банків неплатоспроможними [12]. Відповідно, на нашу думку, НБУ є органом державної влади.

Загалом, термін «орган державної влади» є вихідним за Конституцією України. Комплексний аналіз положень Основного Закону дозволяє дійти висновку, що на відповідному рівні терміни «орган державної влади» і «державний орган» («орган держави») вживаються як синоніми [3].

Положення кожного державного органу (органу державної влади), яке регулюється правовими нормами, утворює його правовий статус. Це правовий інститут, що має дуже складну структуру. Правовий статус органу, перш

за все, включає визначення його соціального призначення, що виявляється в його завданнях.

Обов'язковим елементом статусу виступає компетенція органів, яка включає функції і конкретні повноваження (права та обов'язки) по відношенню до певних предметів відання.

На відміну від приватних осіб, які можуть робити все, що не заборонено законом, державний орган може робити тільки те, на що він безпосередньо правоуповноважений законом. Компетенція державного органу реалізується у його актах та діях. Важливими елементами статусу державного органу є порядок його формування, а також процедура і відповідальність.

Згідно ч. 1 ст. 214 Господарського кодексу України, державну політику щодо запобігання банкрутству, забезпечення умов реалізації процедур відновлення платоспроможності суб'єкта підприємництва або визнання його банкрутом щодо державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує двадцять п'ять відсотків, а також суб'єктів підприємництва інших форм власності у випадках, передбачених законом, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері банкрутства [1].

Відтак, здійснення НБУ вищевказаної державної політики щодо запобігання неплатоспроможності банків, забезпечення процедур відновлення їх платоспроможності або визнання банків не-платоспроможними опосередковане відповідними повноваженнями Національного банку як органу державної влади.

У відповідності із ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», неплатоспроможність - неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності [6]. Також слід зауважити, що наразі Закон України «Про банки і банківську діяльність» не визначає поняття «неплатоспроможність банку» [5]. Одночасно, у відповідності із Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», неплатоспроможний банк – банк, щодо якого Національний банк України прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних у порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність» [9].

Слід наголосити, що повноваження Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків визначаються

Законом України «Про Національний банк України» [8] та Законом України «Про банки і банківську діяльність» [5].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національний банк України», Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

У відповідності із п.101 частини першої ст. 7 Закону України «Про Національний банк України», НБУ здійснює попередню кваліфікацію осіб, які можуть брати участь у виведенні неплатоспроможних банків з ринку, та складає перелік таких осіб. Статтею 15 вказаного Закону визначено повноваження Правління Національного банку, до яких, зокрема, віднесено, прийняття рішення про віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних.

Також права та обов'язки Національного банку України у відносинах неплатоспроможності визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до ст. 76 якого, Національний банк України зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі :

1. неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним;

2. зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України;

3. невиконання банком протягом п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами та/або встановлення фактів невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством строк, після віднесення банку до категорії проблемних;

4. виявлення фактів здійснення банком після віднесення його до категорії проблемного операцій (крім нарахування відсотків за вкладками, отримання клієнтами банку заробітної плати, аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат), оформлення (переоформлення) договорів, внаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах

гарантованої суми відшкодування збільшуються за рахунок зменшення зобов'язань перед фізичними особами, які перевищують гарантовану суму відшкодування, та/або зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії Фонду гарантування фізичних осіб, та/або юридичними особами;

5. невиконання банком, віднесеним до категорії проблемного, розпорядження, рішення Національного банку України (у тому числі про застосування заходів впливу/санкцій) та/або вимоги Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України протягом визначеного Національним банком України строку.

Національний банк України не пізніше дня, наступного за днем прийняття рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, повідомляє про це рішення Фонд гарантування вкладів фізичних осіб для вжиття ним заходів, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Національний банк України не здійснює банківський нагляд за банком, у якому запроваджено тимчасову адміністрацію, здійснюється ліквідація, крім отримання звітності в установленому Національним банком України порядку.

Банківський нагляд за перехідним банком, створеним відповідно до частини вісімнадцятої статті 42 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», здійснюється Національним банком України у порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку України.

Національний банк України поновлює банківський нагляд за банком у день отримання рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про припинення повноважень куратора Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у зв'язку з приведенням діяльності банку у відповідність із вимогами банківського законодавства України щодо дотримання нормативів капіталу та ліквідності.

Відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», законодавства України про господарські товариства, інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України

розроблене Положення про застосування Національним банком України заходів впливу [7].

У відповідності до вказаного Положення, Національний банк приймає рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі наявності хоча б однієї з підстав, передбачених банківським законодавством.

Рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних та про визнання діяльності банку такою, що відповідає законодавству України, приймає Правління Національного банку.

Із дня прийняття Фондом гарантування рішення про призначення уповноваженої особи Фонду гарантування вважаються скасованими рішення Національного банку про застосування до банку заходів впливу, прийняті до дня прийняття рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, не виконані банком або строк дії яких припадає на період дії тимчасової адміністрації (крім штрафів).

Національний банк не застосовує до банків, які віднесено до категорії неплатоспроможних, заходів впливу за порушення банківського законодавства України.

Ми переконані, що вищезазначені повноваження Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків ефективно реалізуються лише за умови ефективної взаємодії між всіма суб'єктами банківської системи.

Зокрема, стаття 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» наділяє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО) спеціальними функціями у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом.

Наділення такими повноваженнями ФГВФО дозволяє зменшити монополізм НБУ в управлінні банківською системою країни. Також слід врахувати, що ФГВФО є самостійним суб'єктом банківської системи України і не підпорядковується НБУ, тому здійснює юридично значимі дії в силу закону.

Діяльність ФГВФО та НБУ є такою, що сприяє реалізації та захисту публічних інтересів – в тому числі, забезпеченню стабільності банківської системи України. Проте, розрізнити їх можна, виокремивши цілі їх діяльності, прописані в законах, що регулюють їх діяльність. Так, основна ціль діяльності НБУ – це підтримання стабільності національної грошової одиниці – гривні та забезпечення цінової стабільності в Україні, а основна мета ФГВФО, як зазначалося вище, це захист прав і законних інтересів

вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків. Відтак, конкуренція цілей цих двох суб'єктів банківської системи відсутня [13].

Найнегативнішим наслідком віднесення банку до категорії неплатоспроможних є, природно, безпечервний «банкопад» в Україні, а отже, виникає болоче питання повернення вкладниками своїх коштів [2].

При цьому, що стосується стягнення відповідних збитків безпосередньо з топ-менеджменту та акціонерів банків, то це здійснюється згідно зі ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» в якій зазначено, що власники істотної участі зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку. Пов'язана з банком особа за порушення вимог законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, або доведення банку до неплатоспроможності несе цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Крім того, пов'язана з банком особа, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку шкоди з її вини, несе відповідальність своїм майном. Якщо внаслідок дій або бездіяльності пов'язаної з банком особи банку завдано шкоди, а інша пов'язана з банком особа внаслідок таких дій або бездіяльності прямо або опосередковано отримала майнову вигоду, такі особи несуть солідарну відповідальність за завдану банку шкоду.

Ми вважаємо, що в аналізованому випадку також законодавчо слід передбачити субсидіарну відповідальність власника за зобов'язаннями банку, адже, як відомо, залежно від кількості осіб, які беруть участь у виконанні зобов'язання, застосовують часткову (дольову), солідарну чи субсидіарну (додаткову) відповідальність [11].

У відповідності із ст. 619 Цивільного кодексу України, договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

До пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника.

Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на

пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Кредитор не може вимагати задоволення своєї вимоги від особи, яка несе субсидіарну відповідальність, якщо ця вимога може бути задоволена шляхом зарахування зустрічної вимоги до основного боржника.

Особа, яка несе субсидіарну відповідальність, повинна до задоволення вимоги, пред'явленої їй кредитором, повідомити про це основного боржника, а у разі пред'явлення позову, - подати клопотання про залучення основного боржника до участі у справі.

У разі недотримання цих вимог особою, яка несе субсидіарну відповідальність, основний боржник має право висунути проти регресної вимоги особи, яка несе субсидіарну відповідальність, заперечення, які він мав проти кредитора [10].

Висновки. Таким чином, нами доведено, що здійснення Національним банком України державної політики щодо запобігання неплатоспроможності банків, забезпечення процедур відновлення їх платоспроможності або визнання банків неплатоспроможними опосередковане відповідними повноваженнями Національного банку як органу державної влади. Ми визначили, що неплатоспроможним банком є банк, щодо якого Національний банк України прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних у порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність». Ми з'ясували, що повноваження Національного банку України у сфері неплатоспроможності банків визначаються Законом України «Про Національний банк України» та Законом України «Про банки і банківську діяльність». Нами запропоноване запровадження субсидіарної відповідальності власника за зобов'язаннями банку. При цьому, до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу основному боржникові. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора, або кредитор, не одержав від нього у розумний строк відповідь на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Особа, яка понесла субсидіарну відповідальність, має право у випадках, передбачених законом, пред'являти регресну вимогу до особи, в інтересах якої вона понесла відповідальність.

Використана література :

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 01.08.2016). – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print14766814_39087277. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
2. Закриття банків – відповідальність держави і власників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antiraid.com.ua/articles/36681-zakrittya-bankiv-vidpovidalnist-derzhavi-i-vlasnikiv.html>. – Назва з екрану.
3. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 30.09.2016). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1452801145557029>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
4. Лобач О. М. Категорії «Проблемний банк», «Неплатоспроможний банк» у законодавстві України / О. М. Лобач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/21393/%CB>. – Назва з екрану.
5. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (Редакція станом на 19.10.2016). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/print1478581982692053>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс] : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII (Редакція станом на 19.10.2016). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/print1478669921427889>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
7. Про застосування Національним банком України заходів впливу [Електронний ресурс]: Положення, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 17.08.2012 № 346 (Редакція станом на 23.08.2016). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12/print1478669921427889>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
8. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (Редакція станом на 01.05.2016). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print1478581982692053>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
9. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI (Редакція станом на 19.10.2016). – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/print1478671411335320>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
10. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 02.11.2016). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1458124974417778>. – 07.11.2016. – Назва з екрану.
11. Часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/igroupteamsite/cip/castkova-solidarna-ta-subsidiarna-vidpovidalnist>. – Назва з екрану.
12. Чернадчук В.Д. Правове регулювання неплатоспроможності банків : навч. посіб. / В.Д. Чернадчук. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 230 с.
13. Швагер О.А. Характеристика правовідносин за участю Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку / О.А. Швагер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndi-fr.asta.edu.ua/thesis/176/>. – Назва з екрану.